

UDK 364.271-053.6:004.738.5(497.5)

Izvorni znanstveni rad

Primljeno: 10. siječnja 2014.

PRIKAZ SKALE DOŽIVLJAVANJA/ČINJENJA NASILJA PREKO INTERNETA I REZULTATA PRIMJENE TE SKALE NA VINKOVAČKIM SREDNJOŠKOLCIMA

Stefanie Jade Đuraković, mag. psych.

Srednja strukovna škola Vinkovci

doc. dr. sc. Daniela Šincek

dr. sc. Jasmina Tomašić Humer, poslijedoktorandica

Odsjek za psihologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta J. J. Strossmayera u Osijeku

Sažetak: Skala doživljavanja/činjenja nasilja preko interneta (Cetin, Yaman i Peker, 2011) prevedena je na hrvatski jezik za potrebe ovog istraživanja. Skala ispituje doživljavanje i činjenje nasilja preko interneta u posljednjih godinu dana, a nastala je zbog sve veće zloupotrebe tehnologije i opasnosti njezine zloupotrebe. Sastoji se od dva dijela. U prvom dijelu (supskala Doživljavanje nasilja preko interneta) sudionici procjenjuju jesu li doživjeli opisano ponašanje. U drugom dijelu (supskala Činjenje nasilja preko interneta) na identičnim česticama sudionici procjenjuju jesu li se tako ponašali. Svaki dio sadrži 22 čestice. Provjereni koeficijenti pouzdanosti iznose 0,91, odnosno 0,92.

U ovom istraživanju sudjelovali su učenici drugih razreda dviju vinkovačkih srednjih škola, ukupno njih 249. Dobiveni rezultati pokazuju kako je učestalost nasilja preko interneta na odabranom uzorku 24,9% za doživljavanje i 27,7% za činjenje nasilja preko interneta. Na objema skalama najviše sudionika odgovorilo je kako nije imalo iskustva s ponašanjima koja uključuju hakiranje tuđih internetskih stranica i uređivanje fotografija na uvredljiv način. S druge strane, najčešća su sljedeća ponašanja: ogovaranje preko interneta i rугanje preko interneta. Pronađene su i razlike s obzirom na spol, odnosno dječaci značajno više i doživljavaju i čine nasilje preko interneta.

Ključne riječi: nasilje preko interneta, adolescenti, skala

Uvod

Nasilje preko interneta definira se kao agresivno, namjerno ponašanje prema pojedincima ili grupi preko interneta koje se ponavlja, a usmjereno je prema pojedincima koji se ne mogu lako obraniti (Smith i sur., 2008). Glavna razlika između nasilja preko interneta i onoga „licem u lice“ jest medij u

kojem se nasilje odvija, pri čemu nasilje preko interneta karakterizira tzv. „elektronski kontakt“. Negativne su posljedice za žrtvu jednake, ako ne i izraženije u slučaju nasilja preko interneta (Buljan Flander, 2008). Bilić, Buljan Flander i Rafajac (2014) navode kako se klasično nasilje odvija na određenom fizičkom mjestu (obično škola), nasilnik može biti lako identificiran i kažnjen, a žrtva može odgovoriti i zatražiti zaštitu. Za razliku od toga, nasilje preko interneta žrtva može doživjeti i u vlastitom domu, ponekad je teško identificirati nasilnika (budući da može ostati anonimna), a često se ne može ni odgovoriti na nasilje ili zatražiti pomoć (Buljan Flander, 2008).

Za obje vrste nasilja, i preko interneta i „licem u lice“, karakteristično je da postoji neravnopravnost u moći nasilnika i žrtve, kao i to da se nasilje ponavlja. I dok je u nekim situacijama ponavljanje nasilja preko interneta očito, npr. kad pojedinac putem elektroničke pošte neprestano dobiva uznemirujuće poruke od iste osobe, u drugim prilikama to nije tako jer internet omogućuje stalno mijenjanje imena korisnika. Također, za nasilje preko interneta karakteristično je i to da ne postoji fizička neravnopravnost u moći žrtve i nasilnika, nego veću razinu moći predstavljaju bolje informatičke vještine (Dooley, Pyzalski i Cross, 2009), premda neki od postupaka koji su nasilni na internetu zahtijevaju samo osnovne informatičke vještine. Osim toga, na učinak agresivnog ponašanja na internetu velik utjecaj ima način širenja informacija putem interneta, kao i trajanje informacija, jer nešto što se postavi na internet najčešće tamo i ostaje na budući da je uklanjanje prilično teško (a u nekim slučajevima i nemoguće).

Nasilje preko interneta očituje se kroz različite oblike internetske komunikacije, primjerice upotrebom neugodnih izraza, uvreda i šala, predstavljanjem lažnim imenima, uhođenjem i sl. Lacey (2007, prema Cetin, Yaman i Peker, 2011) je dobio rezultate koji ukazuju na to da su najčešći oblici nasilja među adolescentima poruke u obliku zadirkivanja, širenje glasina i ponižavanje. Willard (2004) nasilje preko interneta dijeli na sedam različitih oblika (prema Li, 2010):

1. iskazivanje ljutnje, odnosno slanje ljutih, neugodnih i vulgarnih poruka izravno usmjerenih prema osobi ili nekoj *online* grupi
2. uznemiravanje koje podrazumijeva ponavljajuće slanje prijetećih poruka nekoj osobi
3. uhođenje preko interneta, što uključuje uznemiravanje koje doprinosi šteti ili zastrašivanju pojedinca
4. klevetanje, odnosno slanje ili objavljivanje uvredljivih, neistinitih ili zlih izjava o nekoj osobi drugim ljudima
5. maskiranje ili pretvaranje da je osoba netko drugi te slanje ili objavljivanje materijala pod identitetom druge osobe koji tu osobu čine lošom ili potencijalnom prijetnjom drugima

6. izdaja i prevara, što podrazumijeva slanje ili objavljivanje materijala o osobi koji uključuje osjetljive, privatne ili neugodne informacije, uključujući i privatne poruke i slike
7. izdvajanje, odnosno aktivnosti kojima se namjerno isključuje osobu iz neke *online* grupe.

Porast nasilja preko interneta određen je (i) porastom broja korisnika interneta (Smith i sur., 2008). Postavlja se pitanje zašto je komunikacija preko interneta toliko rasprostranjena. Odgovor koji je dobiven u većini istraživanja (npr. Walther, 1996; Valkenburg i Peter, 2011) jest veća mogućnost kontrole pri samopredstavljanju i samoobjavlivanju nego pri komunikaciji „licem u lice“. Ta mogućnost kontrole stvara veći osjećaj sigurnosti, što dovodi do veće slobode u interpersonalnim interakcijama preko interneta nego u situacijama „licem u lice“. Tri su odrednice koje to omogućuju: anonimnost, asinkroničnost i dostupnost (Valkenburg i Peter, 2011).

Anonimnost na internetu ima pozitivne i negativne posljedice. To je element koji utječe na moral i etiku te smanjuje osjećaj samokontrole u odnosu na uobičajenu tradicionalnu situaciju (Valkenburg i Peter, 2011). Dok, s jedne strane, pomoću anonimnosti adolescenti mogu ostvariti socijalnu prihvaćenost koju možda ne ostvaruju komunikacijom „licem u lice“, npr. zbog nekih fizičkih nedostataka, ona, s druge strane, može dovesti i do smanjene kontrole ponašanja, što može utjecati na pojedince koji čine nasilje preko interneta da svoje ponašanje ne percipiraju kao nasilno. Nadalje, anonimnost može poticati impulzivne reakcije koje mogu rezultirati agresivnim i neugodnim komentarima, kao i nasiljem, odnosno uznemiravanjem vršnjaka. Također, mogućnost skrivanja identiteta može poticati nasilje jer se osoba može skrivati iza tuđeg imena, a posljedice su trajnije po žrtvu jer ne zna tko je nasilnik. Ta činjenica nasilje preko interneta čini destruktivnijim nego nasilje „licem u lice“.

Asinkroničnost se odnosi na mogućnost da se napisano ne objavi odmah, nego se mora označiti naredba „slati“. To je prednost za sramežljive i nesigurne adolescente jer im omogućuje bolju samoprezentaciju. No s druge strane, onima koji žele činiti nasilje to omogućuje nanošenje veće boli jer osigurava kontrolu nad informacijama koje se šalju.

Treći činitelj, dostupnost, omogućuje bliska prijateljstva s osobama koje nisu u našoj blizini. Negativna strana dostupnosti jest mogućnost dostupnosti različitih seksualnih sadržaja ili mogućnost komunikacije s osobom koja se lažno predstavila (Valkenburg i Peter, 2011).

Kada govorimo o negativnim posljedicama navedenih čimbenika, neka su istraživanja pokazala da se djevojke više koriste mogućnošću anonimnosti otkrivajući o drugima povjerljive informacije preko interneta. Možnost anonimnosti štiti ih od otkrivanja izvora koji je počeo širiti glasinu, dok, s druge strane, dovodi do većeg osjećaja bespomoćnosti kod osoba koje

to doživljavaju (Cetin, Yaman i Peker, 2011). Riječi koje možda ne bismo rekli licem u lice zbog neugodnosti puno je lakše reći kada smo skriveni iza ekrana. To je izuzetno važno jer istraživanja (npr. Slonje i Smith, 2008) govore da su nasilnici većinom oni koje mladi poznaju (iz škole ili s nekog drugog mjesta), a najmanji udio imaju stranci.

Prevalencija nasilja preko interneta

Različita istraživanja govore da udio djece i mladih koji su doživjeli i činili nasilje preko interneta iznosi od 20% do 40% (Takunga, 2011). Aricak i sur. (2008) dobili su rezultate koji upućuju da je 35,7% mladih uključeno u nasilje preko interneta. Dehue i sur. (2008) u svom su istraživanju utvrdili da 16% mladih sudjeluje u nasilju preko interneta, a 23% doživjelo je nasilje preko interneta (najčešće u obliku ogovaranja i nazivanja pogrđnim imenima). Hinduja i Patchini (2008) utvrdili su da je 32% mladića i 36% djevojaka doživjelo nasilje preko interneta, dok je oko 18% mladića i 16% djevojaka izjavilo da je uznemiravalo nekog drugog, i to na različitim mjestima na internetu. Slične podatke dobila je i Li (2006, 2007), u čijem je istraživanju oko 25% mladića i 25,6% djevojaka doživjelo nasilje preko interneta. S druge strane, nešto drukčije podatke dobili su Juvoven i Gross (2008, prema Tokunga, 2011), koji su utvrdili da je 72% mladih od 12 do 17 godina barem jednom u životu iskusilo neku vrstu nasilja preko interneta. Beran i Li (2007) u svojim su istraživanjima dobili podatke koji ukazuju na činjenicu da je većina adolescenata čula za neki oblik nasilja preko interneta, 20% njih doživjelo je neki oblik takvog nasilja, dok je 3% bilo neprestano izloženo nasilju preko interneta.

U našem kontekstu, Hrabri telefon (2004) proveo je istraživanje kojim je utvrđeno da je 7% djece i mladih zloupotrijebilo nečije ime i objavilo tuđe privatne informacije na internetu, 5% objavilo je tuđu sliku ili film s ciljem izrugivanja, 7% sudionika lažno se predstavljalo i govorilo ružne stvari u ime druge osobe, a 8% djece i mladih nekomu je na mobitel slalo uznemirujuće i prijeteće poruke (Buljan Flander, 2008). Pregrad i sur. (2010) utvrdili su da je 34% sudionika u dobi od 14 do 15 godina doživjelo elektroničko nasilje. Bilić, Buljan Flander i Rafajac (2014) navode kako su najčešći oblici nasilja na internetu kod učenika sedmih i osmih razreda sljedeći: sramoćenje na forumu, blogu ili društvenim mrežama (38,4%), objavljivanje sramotnih slika ili sadržaja na *webu* (32,4%) te uznemiravanje slanjem poruka putem e-pošte ili SMS-a (29,9%).

S obzirom na različite rezultate istraživanja, Tokunga (2011) zaključuje da su navedene razlike posljedica različitih pristupa i definicija nasilja preko interneta. Ono što je zabrinjavajuće jest to što prema različitim istraživanjima nasilje preko interneta raste zajedno s razvojem tehnologije, pa stoga

Huang i Chou (2010) savjetuju da se zajedno s instrumentom treba u obzir uzeti i situacija u kojoj se istraživanje provodi.

Operacionalizacija nasilja preko interneta

Jedan od vodećih problema u istraživanjima nasilja preko interneta jest operacionalizacija tog nasilja budući da većina istraživača izrađuje upitnike za potrebe svog istraživanja. U početku istraživanja navedenog fenomena koristili su se upitnici dihotomnog tipa s odgovorima da/ne (Li, 2005; Kowalski i Limber, 2007). Primjerice Li (2005) je izradila upitnik od 15 čestica koje ispituju činjenje i doživljavanje nasilja, a sudionici su odgovarali jesu li doživjeli takvo ponašanje. Nedostatak je takvih upitnika to što nema nikakvih podataka o valjanosti i pouzdanosti, a istraživači, osim toga, dobivaju samo informacije o tome je li nasilje učinjeno/doživljeno, odnosno nema podataka o učestalosti takva ponašanja.

Neki od istraživača za potrebe svojih istraživanja izradili su upitnike na skali Likertova tipa (npr. Aricak i sur., 2008; Akbulut i sur., 2010; Baker i Kavut, 2007; Dilamc i sur., 2009; Wilton i Cambell, 2011). Aricak i sur. (2008) izradili su primjerice upitnik za mjerenje nasilja preko interneta koji se sastoji od 21 čestice za mjerenje činjenja i doživljavanja nasilja. Dilamc i sur. (2009) načinili su upitnik na način da se na početku nalazila definicija nasilja preko interneta, a nakon toga slijedila su pitanja kao: *Jesi li ikad bio uključen u nasilje preko interneta?* ili *Jesi li ikad doživio takvo nasilje?* Sudionici su odgovarali na skali od 1 do 4. Baker (2007) je izradio *Inventar nasilja preko interneta*, a originalna verzija upitnika sastojala se od dvije forme, jedne za činjenje (16 čestica), a druge za doživljavanje nasilja (18 čestica), pri čemu su sudionici odgovarali na skali od 1 do 4 (Baker i Kavut, 2007). Baker i Topcu (2010) preoblikovali su izvornu inačicu upitnika u 14 identičnih čestica za doživljavanje i činjenje nasilja. Ti upitnici imaju zadovoljavajuću valjanost i pouzdanost, a faktorska analiza pokazala je samo jedan faktor koji je objašnjavao nasilje preko interneta. Iako većina istraživača nasilje preko interneta definira kroz činjenje i doživljavanje takva nasilja, pokazalo se da upitnici definirani samo jednim faktorom ne objašnjavaju u potpunosti fenomen nasilja preko interneta (Cetin, Yaman i Peker, 2011). Razlog tomu jest činjenica da je nasilje preko interneta definirano kroz više različitih ponašanja koja stoje u međuodnosu. Nasilje preko interneta uključuje ponašanja koja imaju namjeru narušiti društvene odnose drugih kao što su širenje glasina, uvrede i namjerno isključivanje iz grupa, ponašanja koje se odnose na zloupotrebu interneta kao što je prijevara i ponašanja koja se odnose na izlaganje ljudi seksualnim sadržajima (Cetin, Yaman i Peker, 2011).

Skala činjenja/doživljavanja nasilja preko interneta (Cetin, Yaman i Peker, 2011) koja će se koristiti u ovom istraživanju nasilje preko interneta opisuje kroz tri faktora u 22 čestice. Rezultat se može izraziti i po faktorima, ali i kao ukupan rezultat na skalama činjenja, odnosno doživljavanja nasilja preko interneta. Nadalje, skala ima zadovoljavajuću valjanost i pouzdanost.

Budući da je fenomen koji se proučava u ovom radu novije prirode, u Hrvatskoj nije provedeno mnogo istraživanja o nasilju preko interneta. Zato ne postoji standardiziran upitnik (već se za većinu istraživanja osmišljavaju specifična pitanja), pa se činilo važnim u hrvatskom kontekstu ispitati pojavnost nasilja preko interneta upotrebom upitnika koji ima dobru valjanost.

1. Cilj i hipoteze

Cilj istraživanja jest prikazati Skalu činjenja/doživljavanja nasilja preko interneta te odrediti učestalost doživljavanja i činjenja takva nasilja na uzorku vinkovačkih srednjoškolaca.

Problemi i hipoteze

Problem 1: ispitati prevalenciju doživljenog i počinjenog nasilja preko interneta kod učenika drugih razreda dviju vinkovačkih srednjih škola.

Hipoteza 1: na temelju prethodnih istraživanja na sličnim uzorcima očekuje se da će prevalencija doživljenog i počinjenog nasilja preko interneta u odabranom uzorku biti između 20 i 40%.

Problem 2: ispitati zastupljenost nasilja preko interneta prema pojedinim česticama skale kod učenika drugih razreda dviju vinkovačkih srednjih škola.

Hipoteza 2: najveća zastupljenost nasilja preko interneta bit će na česticama koje opisuju ogovaranje preko interneta i širenje lažnih glasina.

2. Metoda

Sudionici

U istraživanju je sudjelovalo $N = 249$ sudionika (169 djevojaka i 80 mladića). Sudionici su učenici drugih razreda gimnazije ($N = 126$) i ekonomske i trgovačke škole ($N = 123$) u Vinkovcima. Raspon dobi sudionika varirao je u intervalu od 15 do 18 godina, a prosječna dob iznosila je 16 godina ($SD = 0,478$).

Instrument

Skala doživljavanja i činjenja nasilja preko interneta (engl. Cyber victim and bullying scale, Cetin, Yaman i Peker, 2011)

U istraživanju je korišten upitnik/skala koju su za potrebe istraživanja s engleskog jezika na hrvatski jezik prevela dva studenta psihologije i student engleskog jezika. Skala ispituje doživljavanje i činjenje nasilja preko interneta u posljednjih godinu dana. Sastoji se od dva dijela, pri čemu svaki dio sadrži 22 čestice.

U prvom dijelu (supskala *Doživljavanje nasilja preko interneta*) sudionici na skali od 1 (nikad) do 5 (uvijek) procjenjuju je li im se opisano ponašanje dogodilo. U drugom dijelu (supskala *Činjenje nasilja preko interneta*) na identičnim česticama sudionici procjenjuju jesu li se i sami tako ponašali.

Faktorska analiza upućuje na tri faktora za svaki dio: a) verbalno nasilje preko interneta, b) skrivanje identiteta te c) krivotvorenje na internetu. Postotak objašnjene varijance iznosi 46,38%. Koeficijenti unutarnje konzistencije za obje supskale (činjenje i doživljavanje nasilja) iznose 0,89. Konačan rezultat formira se kao zbroj rezultata svih čestica, a autori navode da se može izražavati po a) dimenzijama činjenja, odnosno doživljavanja nasilja preko interneta i b) navedenim faktorima (Cetin, Yaman i Peker, 2011). Konačan rezultat u ovom istraživanju izračunat je kao suma rezultata na svim česticama, a dobiveni koeficijenti pouzdanosti iznosili su 0,91 za skalu *Doživljavanje nasilja preko interneta* i 0,92 za skalu *Činjenje nasilja preko interneta*.

Postupak

Istraživanje je provedeno za vrijeme redovne nastave u dvije srednje škole. Prije početka istraživanja sudionicima je objašnjena njegova svrha. Sudionici su obaviješteni da je istraživanje potpuno dobrovoljno, da mogu odustati u bilo kojem trenutku te da se mogu, ukoliko osjete potrebu, obratiti školskom psihologu/pedagogu radi razgovora. Sudionici koji su pristali na sudjelovanje svoj su pristanak iskazali u pisanom obliku. Nakon toga podijeljen je upitnik čije je popunjavanje u prosjeku trajalo oko 10 minuta.

3. Rezultati i rasprava

Budući da je cilj istraživanja bio ispitati učestalost nasilja preko interneta, kako bismo to provjerili, izračunali smo deskriptivnu statistiku za supskale *Činjenje nasilja preko interneta* i *Doživljavanje nasilja preko interneta* (u tablici 1 navedeni su deskriptivni podaci).

Tablica 1. Deskriptivni podaci na supskalama *Činjenje nasilja preko interneta* i *Doživljavanje nasilja preko interneta* dobiveni na uzorku od $N = 249$ učenika drugih razreda

	doživjeli nasilje preko interneta	činili nasilje preko interneta
M	39,02	39,59
C	37,00	35,00
D	30	31
SD	13,399	14,502
min.	22 (min. 22)	22 (min.22)
maks.	92 (maks. 110)	110 (maks. 110)

Napomena: M – aritmetička sredina; C – srednja vrijednost; D – dominantna vrijednost; SD – standardna devijacija.

Kao što je vidljivo iz tablice 1, neki sudionici ostvarili su minimalan rezultat i na supskali *Činjenje nasilja preko interneta* i na supskali *Doživljavanje nasilja preko interneta*, dok je maksimalan rezultat dobiven samo na supskali *Činjenje nasilja preko interneta*. Na supskali *Činjenje nasilja preko interneta* samo su tri sudionika (1,2%) ostvarila minimalan rezultat, a na supskali *Doživljavanje nasilja preko interneta* šest sudionika (2,4%) ostvarilo je minimalan rezultat. To su oni sudionici koji su u svim česticama odgovorili kako nisu imali iskustvo sudjelovanja u procesu nasilja preko interneta. Ukoliko usporedimo mjere centralne tendencije za dvije navedene supskale, vidljivo je kako distribucije rezultata za obje skale odstupaju od normalnih i pozitivno su asimetrične. To je potvrđeno i Kolmogorov-Smirnovljevim testom za supskalu *Doživljavanje nasilja preko interneta* ($z = 1.944$, $p < .001$) i za supskalu *Činjenje nasilja preko interneta* ($z = 2.624$, $p < .000$). Ukoliko usporedimo aritmetičke sredine ili ostale mjere centralne tendencije, za dvije supskale vidljivo je kako sudionici podjednako čine i doživljavaju nasilje preko interneta.

Kriterij za sudjelovanje u procesu nasilja određen je za obje supskale kao svaki rezultat koji je veći od 44. Autori su predložili navedenu kritičnu vrijednost budući da bi to značilo kako su sudionici na skali Likertova tipa u prosjeku zaokruživali odgovore 2 i više, odnosno rezultat bi ukazivao na to da je sudionik u određenoj mjeri sudjelovao u procesu nasilja preko interneta (tj. prosječan je odgovor „rijetko“). Kriterij je određen prema prijašnjim istraživanjima u kojima su se, premda su korišteni različiti instrumenti, kao kriterij uzimali odgovori koji pokazuju da se nasilje dogodilo barem jedanput (npr. Akbulut i Eristi, 2011).

Prema našim podacima utvrđeno je da prevalencija sudionika koji su doživjeli nasilje preko interneta iznosi 24,9%, a onih koji su ga počinili 27,7%. Prema postojećim podacima u okviru prvog problema pretpostavili smo da će prevalencija nasilja preko interneta biti između 20% i 40%. Prema

tome, možemo utvrditi da su rezultati dobiveni u ovom istraživanju u skladu s prvom hipotezom, odnosno s rezultatima ranijih istraživanja. Slične podatke dobili su i Dehue i sur. (2008), Li (2007) te Smith i sur. (2006), iako su se koristili drukčijim upitnicima. Ukoliko naše podatke usporedimo s postojećim podacima istraživanja u Hrvatskoj (zbog specifičnosti kulturnih i socijalnih utjecaja), vidimo da smo dobili nešto niže rezultate nego Pregrad i sur. (2010), koji su utvrdili da je oko 34% sudionika u dobi od 14 do 15 godina doživjelo elektroničko nasilje. Jedan od razloga zbog kojih su Pregrad i sur. (2010) dobili nešto više rezultate jest i to što je nasilje preko interneta samo jedan dio elektroničkog nasilja. Rezultate istraživanja Hrabrog telefona (2004) teško je uspoređivati s našima budući da se tu navode pojedinačna nasilna ponašanja (7% sudionika zloupotrijebilo je nečije ime i objavilo tuđe privatne informacije na internetu, 5% sudionika objavilo je tuđu sliku ili film s ciljem izrugivanja toj osobi, 7% sudionika lažno se predstavljalo i govorilo ružne stvari u ime druge osobe, a 8% djece i mladih nekome je putem mobitela slalo uznemirujuće i prijeteće poruke. Prema svemu navedenom može se vidjeti da su rezultati različiti, što je vjerojatno posljedica korištenja različitih kriterija.

Osim ukupnog rezultata na skalama *Činjenje nasilja preko interneta* i *Doživljavanje nasilja preko interneta*, analizirani su i odgovori po pojedinim česticama u skladu s drugim problemom. Kao što je vidljivo iz tablice 2, na obje skale najviše je sudionika odgovorilo kako nije imalo iskustva s ponašanjima koja uključuju „*hakiranje* tuđih internetskih stranica“ (77,5% sudionika nije to nikad doživjelo, 83,1% sudionika nije to nikad činilo), „*uređivanje fotografija na uvredljiv način*“ (80,3% sudionika nikad to nije doživjelo, dok 81,1% sudionika nikad to nije nekome napravilo) i „*prisiljavanje na razgovor o seksu*“ (74,3% sudionika izjavljuje da im se to nikad nije dogodilo, a 83,5% sudionika nikad to nije nekome drugom radilo). S druge strane, najviša frekvencija odgovora koji ukazuju na sudjelovanje u nasilju dobivena je na česticama koje opisuju „*ogovaranje preko interneta*“ (81,5% sudionika kaže da im se to dogodilo, a 90,8% sudionika to je nekome napravilo), „*ruganje preko interneta*“ (75,9% sudionika kaže da im se to dogodilo, a 80,7% sudionika to je napravilo) i „*ismijavanje podataka podijeljenih putem interneta*“ (80,7% sudionika to je napravilo). Cetin, Yaman i Peker (2011) dobili su ponešto drukčije rezultate, pri čemu su najzastupljenija bila sljedeća ponašanja: „*pisanje uvredljivih komentara na internetskim portalima*“, „*ulazak u tuđu internetsku stranicu bez dopuštenja*“ i „*ismijavanje informacija preko interneta*“. Podaci za najmanje zastupljena ponašanja podudaraju se s našim podacima za čestice „*prisiljavanje na razgovor o seksu*“ i „*širenje fotografija seksualnog sadržaja*“. Dobivene razlike vjerojatno su odraz razlika u karakteristikama uzorka (veći broj sudionika i veća zastupljenost muškog spola), ali i društvenog konteksta istraživanja (primjerice utjecaja kulture). Možemo zaključiti da je većina ranijih istraživanja ipak u skladu s našim rezultatima jer se potvrđuje da je najčešće nasilje preko interneta u obliku „*širenja ne-*

Tablica 2. Prikaz postotaka sudionika koji su doživjeli i činili nasilje preko interneta na odabranim česticama Skale doživljavanja i činjenja nasilja preko interneta.

		doživjeli	činili
Čestice u kojima sudionici iskazuju najviše iskustva	Ogovaranje preko interneta	81,5%	80,8%
	Ruganje preko interneta	75,9%	80,7%
	Ismijavanje podataka podijeljenih putem interneta	64,3%	80,7%
Čestice u kojima sudionici iskazuju najmanje iskustva	Hakiranje tuđih internetskih stranica	22,5%	16,9%
	Uređivanje tuđih fotografija na uvredljiv način	19,7%	18,9%
	Prisiljavanje na razgovor o seksu	25,7%	16,5%

ugodnih glasina“ i „ruganja preko interneta“ (Akbulut i Eristi, 2011; Dehue i sur., 2008).

Budući da su neka ranija istraživanja utvrdila kako postoje spolne razlike s obzirom na nasilje na internetu (Li, 2010), ispitali smo razlikuju li se i naši sudionici s iskustvom nasilja s obzirom na spol. Rezultati govore kako mladići značajno više i doživljavaju ($\chi^2 = 16,85$; $df = 1$; $p < 0,000$) i čine ($\chi^2 = 26,05$; $df = 1$; $p < 0,000$) nasilje preko interneta. Slične podatke dobila je i Li (2010) u svom istraživanju: mladići su u nasilje preko interneta uključeni znatno više nego djevojke. Mogući razlog tomu jest činjenica da se mladići više koriste tehnologijom i više vremena provode na internetu, a na taj način otvara im se više prilika za činjenje nasilja. No u svom istraživanju, nažalost, nismo ispitali postoje li spolne razlike u navedenim karakteristikama. Međutim neki istraživači (Slonje i Smith, 2008; Patchini i Hinduja, 2008) nisu utvrdili razlike između mladića i djevojaka. Novija istraživanja (Welrave i Heriman, 2011; Akbulut i Eristi, 2011) ipak ukazuju na veću zastupljenost mladića i u činjenju i u doživljavanju nasilja preko interneta. Mladići više vremena provode na internetu, što daje više prilike za činjenje i doživljavanje nasilja preko interneta (Tsitsika i sur, 2009). Isto tako, istraživanja još uvijek govore da su mladići nešto kompetentniji u informatičkim vještinama, što im omogućuje činjenje nekih manje učestalih vrsta nasilja preko interneta, poput nedopuštenog ulaska na nečiju stranicu ili *hakiranja* tuđih internetskih stranica. S druge strane, djevojčice prije čine nasilje preko interneta putem elektroničke pošte ili u sobama za *chat* (Menesini i sur., 2011).

Iako su dobiveni rezultati istraživanja vrijedni i važni, smatramo da je važno napomenuti kako su oni (kao i u većini istraživanja koja se bave tim fenomenom) prikupljeni na temelju samoiskaza sudionika. Takav način odgovaranja katkad zna biti maskiran društveno poželjnim odgovorima, posebice kada se ispituje *Činjenje nasilja na internetu*. Stoga se za buduća istraživanja preporučuje osiguravanje dodatnih mehanizama koji osiguravaju povjerljivost podataka, npr. individualno prikupljanje podataka. Nadalje, svje-

sni smo nedostataka odabranog uzorka istraživanja, pa bi za buduća istraživanja bilo uputno upitnik primijeniti na većem i reprezentativnom uzorku.

Iako korišteni instrument ima dobru pouzdanost, jednostavan je za primjenu te je korišten u različitim kontekstima, tj. zemljama, čime postaje moguća usporedba rezultata različitih istraživanja, čini nam se da ne pokriva u potpunosti istraživani fenomen, odnosno čini se da neka ponašanja nedostaju. S druge strane, možda bi bilo potrebno dodatno odrediti područje „interneta“, odnosno uvesti jasno razlikovanje različitih „mjesta“ na internetu, poput e-pošte, raznih društvenih mreža (Facebooka, Twitera), blogova itd. Budući da se različiti internetski servisi svakodnevno razvijaju, nužna je stalna uključenost stručnjaka u navedeno područje. Fenomen nasilja preko interneta trenutno je područje koje zahtijeva mnoštvo istraživanja zbog opasnosti od njegova širenja kao posljedice sve češće upotrebe tehnologije.

4. Zaključak

Cilj istraživanja bio je prikazati Skalu činjenja i doživljavanja nasilja preko interneta te ispitati učestalost takva ponašanja. Na prigodnom uzorku srednjoškolaca utvrđeno je da ih je 24,9% doživjelo nasilje preko interneta, a 27,7% počinilo takvo nasilje, što je u skladu s rezultatima sličnih istraživanja. Na temelju analize odgovora na pojedinim česticama uočava se da je najviše sudionika sudjelovalo u nasilju koje uključuje ogovaranje i ruganje preko interneta, a najmanje u nasilju koje uključuje *hakiranje* tuđih Internet-skih stranica.

Navedeni rezultati ukazuju na važnost preventivnih programa kojima bi se osvijestilo što je sve nasilje na internetu te preveniralo njegovo pojavljivanje i osiguralo podršku mladima koji takvo nasilje dožive.

5. Literatura

1. Akbulut, Y., & Eristi, B. (2011). Cyberbullying and victimisation among Turkish university students. *Australasian Journal of Educational Technology*, 27(7), 1155-1170.
2. Aricak, T., Syahhan, S., Uzunhasanoglu, A., Saribeyoglu, S., Ciplak, S., Yilmaz, N. & Mammedov, C. (2008). Cyberbullying among Turkish Adolescents, *Cyber Psychology and Behavior*, 11 (3), 253-261.
3. Beran, T, & Li, Q. (2007). The Relationship between Cyberbullying and School Bullying, *Journal of Student Wellbeing*, 1(2), 15-33.
4. Bilić, V., Buljan Flander, G. & Rafajac, B. (2014). Life Satisfaction and School Performance of Children Exposed to Classic and Cyber Peer Bullying. *Collegium Antropologicum*, 38(1), 21-29.

5. Buljan Flander, G. Internet i djeca – trebamo li brinuti? Proceedings from third conference on violence „Violence among and against children“, Croatia, 2008, pp 13-22.
6. Cetin, B., Yaman, E. & Peker, A. (2011). Cyber victim and bullying scale: A study of validity and reliability, *Computers and Education*, 57, 2261-2271.
7. Deuhue F., Bolman, C. & Vollink, T. (2008). Cyberbullying: Youngsters' Experiences and Parental Perception, *Cyber Psychology and Behavior*, 11 (2), 217-223.
8. Dilmac, B., (2009). Psychological Needs as a Predictor of Cyberbullying: a Preliminary Report on College Students, *Educational Sciences: Theory and Practice*, 9 (3), 1307-1325.
9. Dooley, J. J., Pyzalski, J. & Cross, D., (2009). Cyberbullying Versus Face to Face Bullying: A Theoretical and Conceptual Review, *Journal of Psychology*, 217(4), 182-188.
10. Hinduja, S., & Patchin, J. (2008). Cyberbullying: An exploratory analysis of factors related to offending and victimization. *Deviant Behavior*, 29 (2), 1-29.
11. Hobbs, M. E. (2009). *E-Bullies: The Deterimental Effects of Cyberbullying on Students' Life Satisfaction*, Doktorski rad, Oxford: University of Ohio.
12. Hrabri telefon (2004). *Istraživanje o iskustvima djece pri korištenju interneta*. <http://www.hrabritelefon.hr/hr/stranica/90/bez-naslova>
13. Huang, Y & Chou, C. (2010). An analysis of multiple factors of cyberbullying among junior high school students in Taiwan, *Computers in Human Behaviour*, 26, 1581-1590.
14. Kušić, S. (2010). On-line društvene mreže i društveno umrežavanje kod učenika osnovne škole: navike Facebook generacije, *Život i škola*, 24, 103-125.
15. Kowalski, R., & Limber, S. (2007). Electronic bullying among middle students. *Journal of Adolescent Health*, 41(6), 22-30.
16. Lapidot-Lefter, N. & Barak, A. (2012). Effects of anonymity, invisibility and lack of eye-contact on toxic online disinhibition, *Computers in Human Behaviour*, 28, 434-443.
17. Li, Q. (2010). Cyberbullying in High Schools: A Study of Students' Behaviour and Beliefs about This New Phenomenon, *Journal of Aggression, Maltreatment, and Trauma*, 19(4), 372-392.
18. Li, Q. (2007). New bottle but old wine: A research of cyberbullying in schools, *Computers in Human Behaviour*, 23, 1777-1791.
19. Li, Q. (2006). Cyberbullying in Schools: A Research of Gender Differences, *School Psychology*, 27, 1-14.
20. Menesini, E., Nocentini, A. & Calussi, P. (2011). The measurement of cyberbullying: Dimensional structure and relative item severity and

- discrimination. *Cyberpsychology, Behavior and Social Networking*, 14(5), 267–274.
21. Slonje, R. & Smith, P. K. (2008). Cyberbullying: Another main type of bullying?, *Scandinavian Journal of Psychology*, 49, 147-154.
 22. Smith, P. K., Mahdavi, J., Carvalho, M., Fisher, S., Russell, S. & Tippett, N. (2008). Cyberbullying: its nature and impact in secondary school pupils, *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 49(4), 376-385.
 23. Tokunga, R. S. (2010). Following you home from school: A critical review and synthesis of research on cyberbullying victimization, *Computers in Human Behaviour*, 26, 277-287.
 24. Tsitsika, A., Critselis, E., Kormas, G., Filippopoulou, A., Tounissidou, D., Freskou, A., Spiliopoulou, T., Louizou, A., Konstantoulaki, E & Kafetzis, D. (2009). Internet use and misuse: a multivariate regression analysis of the predictive factors of internet use among Greek adolescents. *European journal of pediatrics*, 168(6), 655-665.
 25. Valkenburg, P. M. & Peter, J. (2011). Online Communication Among Adolescents: An Integrated Model of its Attraction, Opportunities and Risks, *Journal of Adolescents Health*, 48, 121-127.
 26. Varjas, K., Talley, J., Mayers, J., Parris, L. & Cutts, H., (2010). High School Students' Perceptions of Motivations for Cyberbullying: An Exploratory Study, *Western Journal of Emergency Medicine*, 11(3), 269-273.
 27. Walrave, M., & Heirman, W. (2011). Cyberbullying: Predicting victimisation and perpetration. *Children & Society*, 25(1), 59-72.
 28. Walther, J. B. (1996). Computer-Mediated Communication: Impersonal, interpersonal and Hyperpersonal interaction, *Communication research*, 23 (1), 3-43.
 29. Wilton, C. & Campbell, M. A., (2011). An exploration of the reasons why adolescents engage in traditional and cyberbullying. *Journal of Educational Sciences and Psychology*, 1 (2), 101-109.

Presentation of the Cyber Victim and Bullying Scale and the results of its application on Vinkovci high school students

Abstract: For the purposes of this research, the Cyber Victim and Bullying Scale (Cetin, Yaman and Peker, 2011) was translated into the Croatian language. The scale examines cyber victimization and cyber bullying over the past year, as a result of the increasing abuse of technology and the dangers of its misuse. The Scale consists of two parts. In the first part (Cyber Victim subscale), the study participants assess whether they have experienced the described behaviour. In the second part (Cyber Bully subscale) the participants use identical items to assess whether they have acted the way described. Each part contains 22 items. The proven reliability

coefficients amount to 0.91 or 0.92. The study included a total of 249 second year high school students from two Vinkovci high schools. The obtained results show that the incidence of cyber bullying over the Internet on the selected sample is 24.9% for cyber victimization, and 27.7% for cyber bullying. On both scales, most study participants responded that they had had no experience with behaviours that include hacking into other people's websites and editing photos in an offensive manner. On the other hand, the most common behaviour is gossiping and mockery over the Internet. Differences have been established with regard to sex, i.e. boys experience and perpetrate cyber bullying to a significantly higher extent.

Key words: cyber-bullying, adolescents, scale

Messskala für Gewalterlebnisse und Cyberbullying sowie die Ergebnisse der Anwendung dieser Skala bei Mittelschülern aus Vinkovci

Zusammenfassung: Die Skala für Gewalterlebnisse und Cyberbullying (Cetin, Yaman und Peker, 2011) wurde für diese Forschungsarbeit ins Kroatische übersetzt. Sie wurde für die Untersuchung von Gewalterlebnissen und Cyberbullying im letzten Jahr eingesetzt. Entstanden ist die Skala wegen des immer häufiger vorkommenden Missbrauchs neuer Technologien und den daraus entstehenden Gefahren. Sie besteht aus zwei Teilen. Im ersten Teil (die Subskala für Gewalterlebnisse mittels/im Internet) bewerten die Versuchspersonen, ob sie ein Erlebnis wie das beschriebene erfahren haben. Im zweiten Teil (die Subskala für Cyberbullying) bewerten die Versuchspersonen anhand derselben Items aus dem Testbogen, ob sie auf die gleiche Weise gehandelt haben. Jeder Teil enthält 22 Items. Der Reliabilitätskoeffizient beträgt 0,91 bzw. 0,92. An der Untersuchung nahmen insgesamt 249 Schüler der 10. Klasse zweier Mittelschulen in Vinkovci teil. Die Ergebnisse belegen, dass die Häufigkeit von Gewalterlebnissen bei den Versuchspersonen 24,9% beträgt, während Cyberbullying bei 27,7% liegt. Auf die Fragen für beide Skalen antworteten die Versuchspersonen, dass sie keine Erfahrungen mit dem Hacking von Internet-Seiten oder dem beleidigenden Bilder-Editing hätten. Am häufigsten kommen folgende Verhaltensformen vor: Cyberklatschen und –verspotten. Es gibt auch Unterschiede bezüglich des Geschlechts d. h. Jungen erfahren und unternehmen mehr Cyberbullying als Mädchen.

Key words: Cyberbullying, Adoleszenten, Skala